

MEMORIAL

w sprawie organizacji leśnictwa w Polsce*)

W okresie ustalania nowego składu Rządu i zreformowania najwyższych władz państwowych jest na miejscu zdanie sobie sprawy, czy i jak dalece interesujący nas organ tej władzy spełnił powierzone mu zadania. Jako organizacja społeczno-naukowa działająca na odcinku leśnictwa, Polskie Naukowe Towarzystwo Leśne czuje się w obowiązku zająć stanowisko co do celowości dalszego istnienia jednego z najmłodszych samodzielnych resortów, jakim jest Ministerstwo Leśnictwa. Przed wysunięciem ostatecznych wniosków w tym względzie musimy rzucić okiem wstecz na stosunki leśne w kraju w okresie przedwojennym, zmierzyć klęski zadane ręką wroga, ocenić nowe perspektywy w świetle zaszłych zmian społecznych i gospodarczych i dopiero na tym tle ocenić dotychczasowe wyniki działalności Ministerstwa Leśnictwa i jego zadania na przyszłość.

Stosunki leśno-gospodarcze w kraju przed wojną cechuje ogromny chaos organizacyjny i gospodarczy, wynikający z różnorodności celów i zainteresowań licznych właścicieli lasów, oraz z braku jednolitego i wyraźnego kierunku polityki gospodarczej Państwa, zwłaszcza na odcinku leśnictwa. Państwo, co prawda, przez fakt władania ponad 30% powierzchni leśnej kraju, miało możność dość wydatnego wpływania na układ powyższych stosunków. Wpływ ten jednak nie wykraczał na ogół poza obronę interesów Państwa, jako właściciela państwowego gospodarstwa leśnego. Działalność ówczesnej Dyrekcji Naczelnej Lasów Państwowych, aczkolwiek zapisała się szeregiem dodatkowych osiągnięć, nie mogła być wyrazem szerszej polityki, ujmującej całokształt zagadnień związanych z leśnictwem i drzewnictwem. Roli takiej nie spełniało również Ministerstwo Rolnictwa i Reform Rolnych, które, chociaż organizacyjnie łączyło w sobie dwa sektory gospodarki leśnej — państwowy i prywatny, nie koordynowało działań obu tych sektorów. Sektor państwowy, reprezentowany w Dyrekcji Naczelnej Lasów Państwowych, korzystał z dość daleko posuniętej autonomii, sektor prywatny nie miał żadnego kierownictwa, ponieważ istniejący w tym Ministerstwie Wydział Leśnictwa w Departamencie Rolnictwa wraz z podległymi mu organami — Wojewódzkimi Inspektorami i Powiatowymi Komisarzami Ochrony Lasów wykonywał tylko czynności o charakterze biernym, policyjno-ochronnym. Roli czynnej w zagadnieniach ogólnopaństwowej polityki leśnej Ministerstwo Rolnictwa i Reform Rolnych nie przejawiało zupełnie, tymbardziej, że jedna z zasadniczych gałęzi gospodarstwa leśnego — przemysł oparty na surowcu drzewnym należał do Ministra Przemysłu i Handlu. Jednakże i na odcinku przemysłu drzewnego nie było jednolitości postępowania, ponieważ przemysł państwowy, podlegając Dyrekcji Naczelnej Lasów Państwowych, prowadził odrębną politykę.

Wynikiem rozbicia ośrodka dyspozycyjnego w leśnictwie na szereg ośrodków odcinkowych, o ograniczonym zakresie oddziaływania, było rozczłonkowanie krajowego gospodarstwa leśnego związane z wielkim marnotrawstwem surowca drzewnego, nadmierną eksploatacją i ubytkiem lasów, zwłaszcza jeżeli chodzi o własność niepaństwową. Świadectwem tego stanu rzeczy było skurczenie się powierzchni lasów w okresie 1922-1938 o okragło 750 000 ha, obniżenie przyrostu masy drzewnej na 1 ha z 3 m³ na 2 m³ oraz wielki rozmiar eksportu drewna za granicę w postaci nieuszlachetnionej, mimo, że zdolność produkcyjna lasów zasadniczo ledwo wystarczała na pokrycie własnego zapotrzebowania w kraju.

*) Złożony Ministrówi Leśnictwa ob. Stanisławowi Tkaczowowi przez Prezydium Polskiego Naukowego Tow. Leśnego w dn. 5. lutego 1947 r.

Wojna przyniosła z sobą wielką klęskę lasów, wyrażającą się spadkiem efektu produkcyjnego poniżej 1.5 m^3 z 1 ha i wyrębem względnie przerobieniem drzewostanu na powierzchni około 1000000 ha. W ten sposób stanęliśmy po wojnie w obliczu katastrofy głodu drewna, odczuwanego tym dotkliwiej, im większe okazały się po wojnie potrzeby związane z odbudową kraju. Konieczności dostarczenia krajowi conajmniej 15000000 m^3 drewna rocznie można było przeciwstawić maksymalną produkcję około 9000000 m^3 , liczbę zresztą najzupełniej problematyczną wobec prawie całkowitego zdeorganizowania aparatu administracyjnego w lasach, wielkiego braku sił roboczych i środków transportowych oraz zdemoralizowania przez wojnę i okupanta mas ludności wiejskiej, dzieło zniszczenia lasów dalej pogłębiającej.

W tych warunkach decyzja P. K. W. N. o upaństwowieniu większej własności leśnej i większego przemysłu leśnego była nie tylko koniecznym posunięciem na drodze budowania nowego ustroju politycznego, społecznego i gospodarczego, lecz również stanowiła jedyne wyjście z impasu, w jakim odrodzone Państwo znalazłoby się w razie zachowania przedwojennego chaosu organizacyjnego i gospodarczego w leśnictwie. Skupienie w rękach państwowej administracji leśnej olbrzymiej większości lasów i znacznej ilości zakładów przemysłu drzewnego automatycznie rozszerzyło zakresy powojennej Dyrekcji Naczelnej Lasów Państwowych, która tracąc pierwotny charakter jednego z wielu przedsiębiorstw państwowych, stała się potężnym instrumentem w rękach Państwa, za pomocą którego mogło ono regulować całokształt spraw związanych z pozyskaniem i przerobem surowca drzewnego. Olbrzymie znaczenie tego surowca, jednego z czterech podstawowych w gospodarstwie narodowym, spotęgowane jego niedostatkiem, a wielkimi potrzebami dla celów odbudowy i utrzymania życia gospodarczego kraju musiało doprowadzić i doprowadziło do dalszego i ostatecznego kroku w kierunku usamodzielnienia tej gałęzi produkcji, a mianowicie do powstania nowego resortu — Ministerstwa Leśnictwa.

Jakie były i są główne motywy, przemawiające za wyodrębnieniem tego działu administracji państwowej? Wymienimy najistotniejsze. Są to:

1. Rozległy teren gospodarstwa leśnego, zajmujący obecnie ponad $1/5$ ogólnej powierzchni kraju z przewidywaniem zwiększenia go do powyżej $1/4$ po zalesieniu nieużytków i słabych gruntów rolnych.

2. Olbrzymie znaczenie lasu — gospodarcze poprzez własną produkcję i oddziaływanie na inne dziedziny gospodarstwa narodowego, oraz pozagospodarcze — kulturalne, społeczne i obronne.

3. Konieczność zastosowania jednolitej polityki przy wytwarzaniu, pozyskiwaniu i przerobie najważniejszego produktu leśnego — surowca drzewnego, a to wobec wielkich potrzeb kraju, a ograniczonych możliwości produkcyjnych.

4. Swoistość ustroju gospodarstwa leśnego, odmiennego niż u wszelkich innych dziedzin gospodarczych, a wynikającego z niezwykle rozciągniętego okresu produkcji, dominującego nad kapitałem i pracą znaczenia sił przyrody i identyczności warsztatu produkującego (masa przyrastająca drzew) i produktu (ta sama masa po ścięciu).

Wszystkie wyżej wymienione motywy sprawiły, że ogół leśników, a z nim bardziej uświadomiona część społeczeństwa, z trwogą obserwująca postępujące przed wojną niszczenie lasów i ich wojenne, a niekiedy i powojenne dalsze pustoszenie, graniczące z klęską kompletnej zagłady, z wyraźną ulgą i nadzieją przyjęła fakt powołania osobnego resortu Ministerstwa Leśnictwa. Czy spełniło ono pokładane w nim nadzieje?

Zupełnie obiektywnie odpowiedzieć należy, że tak.

Administracja leśna została z wielkim wysiłkiem odbudowana. Nowe kadry pracowników, specjalnie w tym celu szkolonych, wypełniły szczyby powstałe w obsadzie

personalnej lasów i stale uzupełniają dalsze braki. Gospodarstwo leśne na ziemiach odzyskanych zostało zorganizowane i uruchomione. Poziom fachowy i etyczny pracowników leśnych stale się polepsza. Przemysł drzewny został prawie w całości odbudowany. Produkcja w lasach zwiększa się i jest już bliska pokrycia zapotrzebowania. W trzyletnim Narodowym Planie Gospodarczym roczne zapotrzebowanie 12000 000 m³ pokryte będzie w 90%.

Osiągnięcia w gospodarstwie leśnym są znane tylko wtajemniczonym. Szeroki ogół ich nie widzi i nie rozumie. Stają się one jednak bardziej dostrzegalne, a w naszych warunkach nawet imponujące, skoro wejrzymy na nie poprzez rozwój urządzeń społecznych i gospodarczych, z których ogół ten korzysta i znaczenie ich w pełni docenia. Oto one.

Odbudowa zniszczonych linii i urządzeń komunikacyjnych (kolei, telefonów, telegrafu), pomnożenie wydajności kopalni — to w znacznym stopniu wynik sprawnie działającego warsztatu produkcyjnego w lasach i zakładach przemysłu drzewnego. Szybki rozwój papiernictwa, postępująca odbudowa osiedli wiejskich i miast, z Warszawą na czele — to również świadectwo celowo skoordynowanej i wydajnej pracy w gospodarstwie i przemyśle leśnym. Słowem żywe tempo rozwoju powojennego życia gospodarczego w kraju, które z satysfakcją sami podkreślamy i którego dodatnią ocerę niejednokrotnie słyszymy od zwiedzających nasz kraj gości z zagranicy, zawisło od sprawnego działania wszystkich dziedzin tego życia, wśród których gospodarstwo leśne i przemysł drzewny skupiony w jednym ośrodku dyspozycyjnym — Ministerstwie Leśnictwa — niepoślednie zajmuje miejsce.

Czy byłoby możliwe dojście do takich wyników w gospodarce leśnej bez istnienia jednego centrum dyspozycyjnego, bez wykładnika i realizatora wyraźnej, jednolitej polityki leśnej w kraju, tak, jak to miało miejsce przed wojną? Z całą pewnością — nie. Tylko ściśle z sobą złączony warsztat produkcyjny lasu w jeden wspólny agregat z urządzeniami przetwórczymi w przemyśle drzewnym mógł osiągnąć maksimum wydajności i sprawności. Jeżeli więc zlikwidowanie prywatnej większej własności leśnej i większego prywatnego przemysłu drzewnego nie stoi już na przeszkodzie scaleniu krajowego gospodarstwa leśnego w jeden organizm, istnienie odrębnego resortu leśnego powinno być w świetle powyższych wywodów pozytywnie i ostatecznie przesądzone. Nawrót do koncepcji rozbijania raz już utworzonego wspólnego ośrodka dyspozycyjnego dla gospodarki leśnej i drzewnej w kraju lub do stworzenia z lasów państwowych odrębnego przedsiębiorstwa o ograniczonych celach i możliwościach oddziaływania, oznaczałoby zatrącenie jednolitego kierunku polityki leśnej, zwłaszcza wobec bliskiego wyczerpania źródeł surowca drzewnego, a przez to zagrożenie wykonania 3-letniego Narodowego Planu Gospodarczego i dalszych.

Zadania postawione krajowej gospodarce leśnej i drzewnej w 3-letnim Planie Gospodarczym mają wielki zasięg i podstawowe znaczenie dla całości gospodarstwa narodowego, muszą być zatem rozwiązywane przez instytucję, opartą na najszerszej platformie stojącej do jej dyspozycji środków oddziaływania. Obejmują one nie tylko bieżące zaopatrzenie gospodarstwa narodowego w produkty drzewne, lecz i założenie fundamentów pod trwałą rozbudowę gospodarstwa leśnego w formie zalesienia około 1,5 miliona hektarów powierzchni bezleśnych i odbudowę około 1,0 miliona hektarów zniszczonych powierzchni leśnych. Dalsze istnienie Ministerstwa Leśnictwa jest niezbędne, o ile powyższe zadania mają być spełnione.

Za Zarząd Główny P. N. T. L.

(—) prof. dr Jerzy Grochowski

(—) prof. dr Tadeusz Włoczewski